

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΞΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΕΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

10
1913

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ÉDITIONS

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

BAS. N. GRÉGORIADÈS

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Συνεχίζομεν ἐνταῦθα τὴν δημοσίευσιν τῶν περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τῶν βυζαντικῶν μνημείων τῆς βορειοδυτικῆς Ἠπείρου ἐκθέσεων τοῦ κ. Δ. Εὐαγγελίδου, ὧν αἱ πρῶται ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Ι' σ. 276 κ. ε.

Πρώτη καταχωρίζεται ἐνταῦθα ἡ περὶ Φοινίκης, ἔχουσα ὡδε·

Περὶ τὸ νότιον ἄκρον λοφώδους ἐπιμήκουσ ἐξάρματος τῆς κοιλάδος τοῦ Δελβίνου καὶ ΝΑ. αὐτοῦ κεῖνται τὰ ἐρείπια ἀρχαίου ἑλληνικοῦ τείχους, οὗτινος οἱ λίαν ὀγκώδεις καὶ ἐπιμελῶς συνηρμοσμένοι λίθοι μακρόθεν διακρίνονται. Ἀποτελῶν ποτε τὸ ἔρεισμα εὐδαιμονεστάτης πόλεως τῆς Ἠπείρου ὁ περίβολος οὗτος περικλείει νῦν ἅπαν τὸ ὀροπέδιον πλήρες λίθων καὶ ἀφθόνου θερινῆς βλαστήσεως καὶ περιστεφόμενος ὑπὸ κίθαλουσ δάφνης — ὡσεὶ ἐνδεικτικῶν σημείων τῆς παλαιᾶς αὐτοῦ δόξης — ὑπέρχεται τοῦ πρὸς Δ. κατὰ τοὺς πρόποδας κειμένου νεωτέρου χωρίου, ὅπερ πιθανώτατα διέσωσε καὶ τὸ ἀρχαίον ὄνομα τῆς πόλεως Φοινίκης. Καθ' ἅπασαν τὴν περὶ τὸ ὕψωμα τοῦτο πεδιάδα εὐρίσκουσιν οἱ χωρικοὶ διάφορα μικρὰ ἀντικείμενα, μαρτύρια τῆς ἐκεῖ ἐξαπλώσεως τῆς πόλεως. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀκροπόλεως κατὰ τὴν Δ. πλευρὰν ἀξιοσημείωτοι εἶνε λίθοι τινὲς ἐπιμήκεισ, ὧν ἡ κατασκευὴ εὐκόλως φέρει εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι αὐτοὶ θ' ἀπετέλουν μέρος εὐθυντηρίας ναοῦ ἢ ἄλλου τινὸς μνημείου, ὅπερ πρέπει ἐκεῖ πλησίον νάναζητηθῆ. Ἐξῶθεν τοῦ τείχους κατὰ τὴν αὐτὴν πλευρὰν πλείστα παρατηρεῖ τις ἐρείπια ἀναλημάτων καὶ οἰκημάτων, ἐπὶ δὲ τῆς πεδιάδος εἰς σημαντικὸν ὕψος ἐρείπια οἰκήματος ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ὅστρακα ἀγγείων πανταχοῦ εὐρίσκονται, εἶδον δὲ που καὶ κιονόκρανον ῥωμαϊκῶν χρόνων κυκλικῶ ἀρραβδῶτου κίονος.

Τῶν κινητῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν τινὰς ἐπιτύμβιους μόνον κατώρθωσα ν' ἀνεύρω, περὶ ὧν διὰ βραχείων θὰ εἶπω.

1. Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς παραστάδος τῆς θύρας τοῦ ὑπογείου τοῦ Σχολείου, ὅπερ χρησιμεύει νῦν ὡς οἶκημα, καισῶν τῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου ὑπὸ τῶν Τουρκαλθάνων, ὑπάρχει ἐντετειχισμένη πλάξ ἐπιτύμβιος λευκοῦ λίθου, φέρουσα ἐπιγραφὴν τήνδε, ἥς ἔλαβον ἔκτυπον, ὡς καὶ πασῶν τῶν κάτωθι μνημονευομένων.

Τιμαρχίς
Σωτηροῦ Κορ
κυραία χαιρε

Ἡ πλάξ ἄνω φέρει ἑλαφρὸν κυμάτιον. Τὰ γράμματα μετ' ἑλαφρῶν ἀκρεμόνων εἶνε τῆς τρίτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

2. Ἐπὶ τῆς ΒΑ. γωνίας τῆς ἐναντι τοῦ σχολείου ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ὑπάρχει ἐντετειχισμένον θραῦσμα ἐνεπιγράφου πλακός. Τὰ σωζόμενα γράμματα εἶνε ἀνάγλυπτα τάδε·

[ΑΝΤΙ]ΠΑΤΡΟΣ

χρόνων τῆς Β' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

3. Ὀλίγα μέτρα πρὸς βορρᾶν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἐξήθαψα κατακειωσμένην ἐπιτύμβιον πλάκα μετ' ἐπιγραφῆς. ἥτις ἐχρησιμοποιήθη βραδύτερον ἐπὶ χριστιανικοῦ τάφου. Ἔχει ἀέτωμα μετ' ἀνθεμίων καὶ ὑπ' αὐτὸ τὴν ἐπιγραφὴν·

Ἀριστων Ἀλεξίωνος
Κορκυραῖος χαιρε

διὰ γραμμάτων τῶν αὐτῶν καὶ ἡ ὑπ' ἀριθμὸν I ἐπιγραφὴ. Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς πλακός ὑπάρχει ἀνάγλυπτος σταυρὸς ἐκ τῆς μεταγενεστέρως χρήσεως αὐτῆς.

Ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ περιβάλλοντος τὴν ἐκκλησίαν πρὸς Β. εἶδον ἐντετειχισμένον γωνιαῖον ἡμικίονα, ἐν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ κείμενον μικρὸν ἰωνικὸν κιονόκρανον μετὰ μέρους τοῦ κίονος μονόλιθου καὶ σπόνδυλον

ἐτέρου μείζονος ἰωνικοῦ κίονος, πρὸς δὲ καὶ ραβδωτὸν κυκλικὸν βωμὸν ὕψους 0,49 μ.

4. Ἐνωθεν τοῦ ὑπερθύρου τῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας Παναγίας, ἐν ἣ ἐκκλησιάζονται νῦν οἱ κάτοικοι, εἶνε ἐντετειχισμένη ἐπιτύμβιος πλάξ κατὰ τὸ ἄνω ἡμῖσι σωζομένη ἔχει ἀναγλυπτόν ἀέτωμα μετ' ἀνθεμίων καὶ ὑπὸ τὸ ἐπιστύλιον ἀναγλύπτους ἰωνικοὺς κιονίσκους, ὥστε νὰ σχηματίζηται ναῖσκος. Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου εἶνε κεχαρχγμένη ἡ ἐπιγραφή **Ναι Ευφρανορος χαιρε, δηλ. Ναϊ, σύζυγε τοῦ Ευφρανορος χαῖρε.** Τὰ γράμματα εἶνε χρόνων ῥωμαϊκῶν.

Ταῦτα τὰ ἐλάχιστα εἶδον ἐκ τῆς μεγάλης ταύτης ἡπειρωτικῆς πόλεως, ἣτις καὶ πρωτεύουσα ἐγένετο τῆς Ἡπείρου· ἀλλ' εἶνε βεβαίστατον, ὅτι καὶ πρόχειροι εἶνε ἀνασκαφαὶ θὰ παράσχωσι πλούσια εὐρήματα τῆς τε ἱστορίας καὶ τῆς τέχνης αὐτῆς. Πιθανόν δ' εἶνε τοῦτο, ἂν ἀναλογισθῆ τις, ὅτι ἡ Φοινίκη εἶνε τῶν πόλεων τῶν διαφυγούσων τὴν καταστροφὴν ἐπὶ Αἰμιλίου Παύλου, ἄτε πατρί; οὐσα τοῦ προδότου Χάροπος, βραδύτερον δὲ ὑποστᾶσα τὴν κοινὴν τύχην τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων θὰ κρατῆ εἶτι ἐντὸς τῶν ἱρραίων τῆς πολλὰ λείψανα τῆς ἀκμῆς καὶ τοῦ πλούτου αὐτῆς.

Ἐπιτεταὶ κατωτέρω ἡ περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων Λαμπόδου καὶ Σαρακινίστης ἐκθεσις τοῦ κ. Εὐαγγελίδου.

Ἐνωστὴ εἶνε ἐκ διαφόρων σημειωμάτων ἐν ἡμερῶσιν ἡ ἐκκλησία τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν Ἄνω Λαμπόδῳ τοῦ Ἀργυροκάστρου. Δι' ἐλάχιστων ποιούμενος μνεῖαν αὐτῆς ἐνταῦθα περιορίζομαι νὰ ἐξάρω τὴν μεγάλην ἀρχιτεκτονικὴν ἀξίαν τῆς παρ' ὅλας τὰς ἐπισκευὰς καὶ μετασκευὰς ἄς ὑπέστη.

Εἶνε βασιλικὴ μετὰ τρούλλου. Μετὰ τὸν νάρθηκα τέσσαρες τετραγωνικοὶ στύλοι σχηματίζουσι τέσσαρα μεγάλα τόξα, ἐφ' ὧν διὰ τῶν κατὰ τὰς γωνίας αὐτῶν λορίων (pendentifs) ἱεῖδεται ὁ κυκλικὸς τρούλλος, φέρων τέσσαρα παράθυρα. Τὰ πλάγια τόξα στηρίζονται ἐπὶ δύο ἕκαστον κίωνων, ἐφ' ὧν ἐδράζονται ἕτεροι δύο μικρότεροι. Καὶ τὸ δυτικὸν πρὸς τὸν νάρθηκα τόξον φέρει ὡσαύτως δύο κίονας ἐπὶ βᾶθρον καὶ ἐπὶ τούτων δίλοβον παράθυρον. Ἐξωτερικῶς δὲ διαγινώσκειται ἡ ἰσωτερικὴ διόρθωσις τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς στέγης, καὶ εἰς τὰ ἰσω-

τερικὰ τοῦ τῶν θόλων ἀνταποκρίνονται αἱ σχηματοειδεῖς στέγαι αἱ ἀπολήγουσαι εἰς ἀέτωμα μετὰ διλόβου παραθύρου. Ἡ τειχοδομία εἶνε διὰ λίθων καὶ κεραμίων σχηματιζόντων ποικίλα κοσμήματα, ἅτινα ἰδίως ἐπὶ τοῦ τροῦλλου δεικνύουσι πλείστους συνδυασμούς, τεθλασμένας, ὀδόντας, ῥαμβούς κτλ. Τὸ ὅλον παρέχει πλείστου ἐνδιαφέροντος τύπον ἐκκλησίας λίαν ἀρχαίαν, ὡς ἀναφέρει καὶ ἡ πράξις, καθ' ἣν ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἀνωθεν τοῦ Λαμπρόδου πρὸς ΝΑ. αὐτοῦ ἰππεσκέφθην ἀρχαίον ἑλληνικὸν προύριον κατὰ ἰσοδομικὸν σύστημα ἐκτισμένον. Παρατηρητέος κυκλικὸς πύργος κατὰ τὸ ΒΑ. μέρος, ἐνθα μόνον σώζεται ὁ περίβολος.

Διερχόμενός διὰ τοῦ χωρίου Σοῦχα, εἶδον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Ἀγίᾳ Παρασκευῇ ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς θύρας τοῦ νάρθηκος ἐντεταχισμένην ἐνεπίγραφον πλάκα ἀποκεκρουμένην πανταχόθεν καὶ λέγουσαν

Λυσιμαχε Φιλίππου, Ἀνδρῶν Λυσινοσ,
Πραυλε Σωστριωνος, Φιλιστα Σωστριωνος
Χαιρετε.

Διὰ γραμμάτων τῶν ἐσχάτων ῥωμαϊκῶν χρόνων κεχαραγμένη φαίνεται ὅτι προέρχεται ἐξ ἐπιτομδίου τινὸς μνημείου, ἂν κρίνη τις ἐκ τῶν διαστάσεων τοῦ λίθου καὶ τῶν τὸρμων καὶ συνδέσεων (μῆκος 1,14, ὕψος 0,18, πλάτος 0,34).

Ἀξιολογώτατα ὁμως ἐρείπια εἶνε τὰ κάτω τοῦ χωρίου Σαρακίνιστα ἐπὶ τοῦ ὑψώματος Γέρμα, ἐνθα περίβολος μεγάλης ἐκτάσεως κατὰ ὠραῖον ἰσοδομικὸν σύστημα. Ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου ὅπερ περιβάλλεται ὑπὸ τοῦ τείχους τούτου φαίνονται πλείστα ἴχνη κτιρίων καὶ τειχῶν. Εἶνε βέβαιον, ὅτι ἀνασκαφαὶ ἐνεργούμεναι αὐτόθι θὰ φέρωσιν εἰς φῶς σημαντικὰ εὐρήματα διαφωτιστικὰ τῆς πόλεως ταύτης.

Δημοσιεύομεν κατόπιν τὴν ἐκθεσιν περὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Γέρμας, περὶ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἀδριανουπόλεως, τῆς βυζαντιακῆς ἐκκλησίας Ἐπισκοπῆς καὶ τῆς μονῆς Ραβένιας.

Συμπληρῶν προηγουμένην μου ἐκθεσιν περὶ τῶν ἐρειπίων Γέρμας ἀναφέρω τῆς ἀνεύρεσιν τριῶν νέων ἐπιγραφῶν προσερχομένων πιθανῶ-

τατα ἐκ τῆς πόλεως. Οὕτως ἐντός τοῦ σχολείου τοῦ χωρίου Σαρακινίστης ὑπῆρχε μικρὰ στήλη ὕψους 0,33 ἐκ λευκοῦ λίθου λέγουσα Λυκοφῶρων Θεοδοτοῦ γυμνασιάρχου Εἰς Ηρακλεῖ. Εἶνε δῆλον πόσον σπουδαία εἶνε ἡ ἐπιγραφή αὕτη, καθόσον δεικνύει ὅτι ἐκεῖ που ὑπῆρχε γυμνάσιον, οὐ γυμνασιάρχης ἐχρημάτισεν ὁ Λυκοφῶρων· εἶνε δὲ βεβαίον, ὅτι τὸ γυμνάσιον τοῦτο εὐρίσκεται ἐν τοῖς ἐρείπιοις Γέφυρας, πόλεως ἥτις καὶ μεγάλη ἦτο καὶ εὐδαίμων, ἀφοῦ καὶ μέγιστα εἶνε τὰ σωζόμενα ἐρείπια καὶ γυμνάσιον ἐκεῖ ὑπῆρχεν. Οἱ χρόνοι τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εἶνε οἱ τῶν πρώτων π. Χ. χρόνων. Καὶ ἄλλο τι θραῦσμα μελανῆς πλάκῃς μετὰ τινων γραμμῶν εὔρον, ἀλλ' οὐδεὶς νοῦς ἐξάγεται ἐκ τῶν σωζομένων.

Ὀλίγον κατωτέρω τοῦ χωρίου Σαρακινίστης ἀριστερὰ τῆς κρήνης τοῦ χωρίου Τρανουσίτας εὔρον πλάκα ἄνω καὶ ἀριστερὰ ἀποκεκρουμένην, φέρουσαν ἐπὶ τῆς στενῆς πλευρᾶς τὴν ἐπιγραφὴν **ΙΛΟΚΛΕΟΣ ΧΑΙΡΕ** δηλ. [Δεῖνα Φίλοκλέος χαῖρε. Χρόνων τῶν πρὸ Χριστοῦ πρώτων αἰώνων.

Πρὸς τούτοις ἔχω ἀναφέρει τὰ σημαντικὰ λείψανα ἀρχαίου συνοικισμοῦ παρὰ τὸ χωρίον Σωφράτικα. Ἐκατέρωθεν τῆς δημοσίας ὁδοῦ σώζονται ἐντεῦθεν μὲν πλείστοι ἀρχαῖοι τάφοι ἐκ μεγάλων λαρνάκων καὶ ἐκεῖθεν λείψανα θεάτρου ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἐντεῦθεν προέρχεται βεβαίως καὶ ἐπιτύμβιος πλάξ ἐντετειχισμένη νῦν ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου τῆς θύρας τῆς οἰκίας Δ. Λαμποβιτιάδη τοῦ χωρίου Δουβιανῆς. Ἡ πλάξ αὕτη ἔχει ἄνω ἀέτωμα, οὐ ἐν τῷ τυμπάνῳ ὑπάρχει ἀνάγλυπτος καλαθίσκος ἐν μέσῳ δύο ῥοδάκων, κάτω δ' ἐπὶ τοῦ πεδίου τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν·

Συμφορα
 Αριστωνος
 Απελευθερ
 Εζησεν ετη ν'.

Ἔχει ὕψος 0,77 καὶ πλάτος 0,84.

Εἶνε τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων καὶ πιθανόν τῶν μετὰ τὸν Ἀδριανόν, ὅστις φέρεται κτίσας ἐνταῦθα που πόλιν Ἀδριανούπολιν.

Τῶν βυζαντιακῶν ἀρχαιοτήτων ἀναφέρω τὴν ἱκανῶς ἀρχαίαν ἐκ-

κλησίαν τῆς Ἄνω Ἐπισκοπῆς, ἣτις παρὰ τὰς ἐπισκευὰς, ἃς ὑπέστη, διατηρεῖ εἰσέτι πλείστα τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς μορφῆς. Ἐχει κυκλικὸν τροῦλλον στηριζόμενον ἐπὶ τεσσάρων στύλων. Ἡ τεichoδομία ἐν μέρει κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν σωζομένη εἶνε ἐκ μεγάλων ὀρθογωνίων δόμων, περιβεβλημένων συνήθως διὰ διπλῆς σειρᾶς κεραμιῶν. Ἄπασα δ' ἡ ἐπιφάνεια κατὰ τὰ ἀνώτερα σημεῖα ποικίλλεται ὑπὸ διαφόρων κοσμημάτων διὰ κεραμιῶν, ὧν ἀξιοσημεῖωτος μάλιστα εἶνε ἡ τῆς κόγχης διακοσμησις, ἧς τὰ παράθυρα περιβάλλονται ὑπὸ κεραμικῶν τοξῶν ἀλλεπαλλήλων.

Ἄξιος λόγου εἶνε καὶ ὁ σωζόμενος γλυπτὸς κόσμος τῆς ἐκκλησίας ταύτης. Διάφοροι πλάκες ἐντετειχισμέναι νῦν εἰς διαφόρους τοίχους τοῦ ἱεροῦ ἔχουσι ποικίλα, ἀνάγλυπτα κοσμήματα, ἰδίως κύκλους περιέχοντας σταυροὺς καὶ τροχοὺς ἢ ρόδακας. Ἐπὶ μιᾶς ὑπάρχει ἀνάγλυπτος αἰτὸς μεταξύ συμπλεγμάτων καμπυλογραμμῶν. Τὴν κτίσιν τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἡ παράδοσις ἀναφέρει εἰς τοὺς Κομνηνοὺς, ὅπερ λίαν πιθανώτατον.

Ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς μονῆς Ῥαβένιας (τοῦ χωρίου Καλογοραντζῆ), κτισθείσης πιθανῶς τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, ἀναφέρω μικρὸν ξύλινον ἀναλόγιον μετ' ἀναγλύπτων κοσμημάτων καὶ ἰδίως τὸ ἐν τῷ νάρθηκι τριπύχον, ἐν ᾧ εἶνε ἀναγεγραμμένα ὀνόματα προσκυνητῶν ἐκ διαφόρων χωρίων, καὶ δὴ χωρίων ἐξισλαμισμένων νῦν. Τὴν κορυφὴν τοῦ τριπύχου τούτου καταλαμβάνει μικρὰ μὲν ἀλλ' ἀξιολογωτάτη ἔλαιογραφία τῆς Παναγίας ἐν μέσῳ τῶν ἀρχαγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ, καλλιτέχνημα ἐκφράσεως σχεδίου καὶ χρωματισμοῦ.

Ἡ μονὴ Ῥαβένιας κατέχει νῦν καὶ τινα χειρόγραφα ἀσήμαντα, ὧν δύο χαρτῶα ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου, ἐν δ' Εὐαγγέλιον ἀνήκον ὡσαύτως αὐτῇ.

Ἐπεταὶ ἐκθεσις περὶ τῆς βυζαντιακῆς ἐκκλησίας τοῦ Μεσοποτάμου.

Ἐπὶ τῆς πεδιάδος ἐναντι τοῦ χωρίου Μεσοποτάμου καὶ ἰγγύτατα τοῦ ποταμοῦ Μπιστρίτσης ὑψοῦται χαμηλὸς τις λοφίσκος ἐν μέσῳ πυκνῆς φυτείας ὑψικόμων δένδρων περικλειόμενος ἐντὸς περιβόλου σωζομένου εἰς πολλὰ σημεῖα. Ἐντὸς αὐτοῦ ὀγκῶνει τοὺς εὐρεῖς τροῦλ-

λους τῆς ἡ ἐκκλησίᾳ καὶ πρὸς βορρᾶν ταύτης ἐκτείνονται τὰ οἰκήματα τῆς Μονῆς τοῦ Μεισοποτάμου.

Μὴ δυνάμενος ἐνταῦθα νὰ ποιήσωμαι λόγον περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Μονῆς ταύτης, περιορίζομαι μόνον εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ἀξιολόγου αὐτῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἧτις, εἰ καὶ πολὺ ἐπισκευάσθη, ὁμῶς σώζει ἱκανὰ τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς μορφῆς λίαν ἐνδιαφέροντα.

Ἰδρυμένη ἐπὶ βάσει ἐπιμελῶς λελαξευμένων λίθων, δόμων ἑλληνικῶν πιθανώτατα οἰκοδομημάτων, οὐ λείψανα εἶνε καὶ τὰ ἔξω τῆς ἐκκλησίας τεμάχια κίονος κτλ., εἶνε ἐκτισμένη κατὰ τὴν συνήθη καλὴν τῶν Βυζαντινῶν τειχοδομίαν ἐκ κανονικῶν δόμων μπλακοῦ λίθου, περιβεβλημένων διὰ κεράμων κατὰ τὰς ἀρμολγὰς. Ἡ κυρία θύρα εἶνε πεφραγμένη διὰ τοίχου ἐπὶ τῆς προσόψεως, ἧς τὸ μέσον εἶνε διηρημένον εἰς τρία ἀετώματα, ὑπ' ἃ ἡμικυκλικὰ τόξα ἐπιστέφουσι μεγάλα παράθυρα τριχῆ διηρημένα διὰ κεράμων ἐντέχνως τεθειμένων. Πλείστα ὀδοντωτὰ καὶ ἄλλα ποικίλματα διακοσμοῦσι τὰ περιθῦρια τοῦ γείσου καὶ τῶν τόξων, παρέχοντα λίαν εὐάρεστον ὄψιν.

Ἡ αὐτὴ ἀετωματώδης διάταξις τῆς στέγης ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐν τῇ ὀπίσθιᾳ ἀνατολικῇ πλευρᾷ, ἀλλ' ἄνευ τῶν παραθύρων, ἧτις ἔχει ἐν τῷ μέσῳ τετράπλευρον μεγάλην κόγχην. Αἱ δύο αὐταὶ ἀετωματώδεις στέγαι ἀντιστοιχοῦσιν εἰς τὸν νάρθηκα καὶ τὸ ἱερὸν τῆς ἐκκλησίας, ἧς τὸ κύριον μέρος φέρον ὀριζοντίαν στέγην ἀνέχει τέσσαρας τρούλλους, ὧν οἱ μὲν δύο πρόσθιοι κυκλικοί, οἱ δὲ δύο ὀπίσθιοι ὀκτάπλευροι καὶ ὑψηλότεροι. Ἐπὶ τῆς προσόψεως τῶν μακρῶν πλευρῶν πλὴν τῆς βορείας, ἧτις ἐπισκευασθεῖσα ἀπώλειε τὴν ἀρχικὴν τῆς μορφῆς, εἰς ἕκαστον τρούλλον ἀντιστοιχοῦσι τριχῆ διηρημένα παράθυρα ἐντὸς μεγάλων τόξων μετὰ ὠραίων ποικιλιμάτων ἐκ κεραιῶν διαφόρων συνθέσεως καὶ ποικίλων σχημάτων.

Εἰσπερχόμενός τις νῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ μικρᾶς θύρας ἐπὶ τῆς ΒΔ. γωνίας εὐρίσκεται ἐν τῷ νάρθηκι, ὅστις χωρίζεται ἀπὸ τοῦ κυρίου ναοῦ διὰ τεσσάρων κίωνων μονολίθων ἐκ γρανίτου πρασινωποῦ. Οἱ κίονες οὗτοι ἴδρυνται ἐπὶ βάσεων ἐξ ἀνιστραμμένων διαφόρων κιονοκράνων, ὧν ἓν κορινθιακοῦ τμήμα, καὶ ἔχουσι κιονόκρανα, ὧν τὸ μὲν κάτω ἡμισυ φέρει ἀνάγλυπτα φύλλα ἀκάνθου, τὸ δὲ ἄνω ἡμισυ κλάδους περικλείοντας σταυρὸν ἐν ἐπιπεδογλύφῳ, οὐ τὰ κενὰ εἶνε πεπληρωμένα διὰ μελαίνης καὶ ἐρυθρᾶς ὕλης. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ εἶνε διηρημένον

εἰς δύο κλίτη, ἀνέχοντα τέσσαρας τρούλλους, τὸ δ' ἱερὸν εἰς τρεῖς διασταυρουμένους θόλους καὶ χωρίζεται ἀπὸ τοῦ ναοῦ διὰ τεσσάρων κτιστῶν κιόνων. Τὸ ἰσωτερικὸν τῆς ἐκκλησίας εἶνε ἐντελῶς παρηλλαγμένον νῦν ἐκ μεταγενεστέρων ἐπισκευῶν. Μόνον τὸ δάπεδον σώζει ἴχνη τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ κατασκευῆς. Ἄπαν εἶνε ἐπιστρωμένον διὰ μεγάλων ὀρθογωνίων πλακῶν ἐρυθροῦ λίθου, περιβαλλομένων ὑπὸ ταινίας μωσαϊκοῦ, ὅπερ νῦν κατεστράφη, πλὴν τμηματὸς τινος κατὰ τὸ μέσον, ὅπερ εἰκονίζει περιστέρην.

Ἐπὶ τῆς ἰσωτερικῆς δεξιᾶς πλευρᾶς ὑπάρχει ἐντετειχισμένη πλάξ λευκοῦ λίθου, ἧς τὸ κάτω ἥμισυ εἶνε βαθύτερον ἰσκαμμένον. Ἄνω φέρει ἐπιγραφῆς τμημα: . . . ευφρανορος χαιρε καὶ κάτω αὐτῆς ἔχει ἐγγράκτον κλάδον. Τὰ γράμματα χρόνων τῆς Β' πρὸς τὴν Α' π. Χ. ἑκατονταστηρίδα.

Ἰπλὴν τῶν κεραμωτῶν ποικιλιμᾶτων ἀξία ἰδίας προσοχῆς εἶνε πολλὰ ἀνάγλυφα ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν δόμων τῆς βάσειος τῆς ἐκκλησίας. Ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς μικρᾶς θύρας ὑπάρχει ἀνάγλυπτος χοῖρος καὶ δεξιὰ δένδρον καὶ κύων λίαν ἀποτετριμμένοι. Ἐπὶ τοῦ μέσου ἀετώματος τῆς Α. πλευρᾶς ὑπάρχει πλάξ ἔχουσα ἀνάγλυπτον σταυρὸν καὶ ἄνθη, Ἐπὶ δὲ τῆς κόγχης εἶνε ἀνάγλυπτα ἐπὶ δόμων πτερωτὸς δράκων. λέων, λέων λήγων εἰς δράκοντα. Ἀριστερὰ τῆς κόγχης ὑπάρχει ἀνάγλυπτος ἀετὸς μὲ ἀναπιπταμένας πτέρυγας. Ἐπὶ τῆς Β. πλευρᾶς κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν σώζεται ἐπὶ δόμου ἀνάγλυπτον τὸ πρόσθιον ἥμισυ ὄρνιθος, καὶ ἐπὶ τῆς Δ. πλευρᾶς δεξιὰ ὑπάρχουσιν ἀνάγλυπτα λέων καὶ δένδρον. Ἄπαντα τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα εἶνε ἐντελῶς ἰδiazούσης τεχνοτροπίας. Λίαν ἐκτυπα ὄντα ἔχουσι μὲν καλὸν σχέδιον καὶ θαυμαστὴν πλαστικότητα καὶ φυσικότητα, ἀλλ' οὕτω μεμονωμένα εἶνε ἀπλῶς κοσμητικὰ στοιχεῖα, οὐδεμίαν ἔχοντα ἰδίαν ζωὴν καὶ ὄντοτητα. Ὅπωςδὴποτε εἶνε ἀξιολογώτατα μνημεῖα τῆς βυζαντιακῆς τέχνης ὡς καὶ ἡ ἐκκλησία, ἣν περιέγραψα, ἀριθμοῦσα βίον ἰσως πλείον τῶν δέκα αἰώνων. Δυστυχῶς νῦν ἐντελῶς ἐγκαταλειμμένη καὶ ἰσωτερικῶς ῥυπαρωτάτη ἔχει πολλαχοῦ διαρραγῆ, οἱ δὲ τρούλλοι αὐτῆς ἰσωτερικῶς διὰ σταυροειδῶς θεθειμένων ξυλίνων συνδέσμων συγκρατούμενοι χρῆζουσι στερεώσεως, οἷας καὶ τὸ σύνολον.

Ἐπεταὶ ἡ ἐκθεσις τοῦ κ. Εὐαγγελίδου περὶ τῆς μονῆς Κο-

καμέας καὶ τοῦ ἐν Νιβίτση ἀρχαίου χειρογράφου Τετραευαγγέλου.

Πολύτιμον κειμήλιον τῆς χριστιανικῆς τέχνης καὶ παλαιογραφίας ἔχω νάνακοινώσω σήμερον. Μελθὼν ὅτι ἐν τῇ μονῇ Κοκαμείας τῆς Νιβίτσης εὐρίσκεται ἀρχαῖον Εὐαγγέλιον, ἔσπευσα νὰ μεταβῶ ἐκεῖσε. Ὅπισθεν τοῦ πυρποληθέντος ὑπὸ τῶν Τουρκαλθανῶν χωρίου Νιβίτσης πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ στενωτάτου ἐκεῖ ὑρμίσκου εὐρίσκεται ἡ μονὴ τῆς Κοκαμείας ἢ Κοκαμιᾶς. Ταύτης ἀξιοσημείωτος εἶνε ἡ σωζομένη ἐκκλησία, περὶ ἧς θὰ εἶπω πρότερον ὀλίγα τινά. Αὕτη εἶνε μικρὰ σταυροθόλωτος τετρακίονος ἐκκλησία μετὰ μιᾶς κόγχης ἐν ἐκάστη τῶν τριῶν πλευρῶν, ἀνατολικῆς, βορείου καὶ δυτικῆς καὶ μετὰ τεσσάρων ἐσωτερικῶν κιόνων, ἐφ' ὧν διὰ λοφίων ὑψοῦται ὁ ὀκτάπλευρος τροῦλλος, ὑπὸ τεσσάρων μικρῶν παραθύρων φωτιζόμενος. Οἱ τοῖχοι αὐτῆς φέρουσιν ἐσωτερικῶς ἅπαντες ἀγιογραφίας ἱκανοῦ διαφέροντος καὶ προσοχῆς ἀξίας. Κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν, ἧτις ἐγράφη ἄνω τῆς θύρας ἐσωτερικῶς, ὁ ναὸς οὗτος ἀνιστορήθη τῷ 1672, ἐν τῇ σμικρότητι δ' αὐτοῦ ἔχει καλὴν ἀρχιτεκτονικὴν διάθεσιν.

Τὸ δ' Εὐαγγέλιον οὐ ἀρχόμενος ἐμνήσθην εὖρον ἐν τῷ χωρίῳ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Γεωργίου Γκιόκα, ὅστις τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἐμπιπραμένης σὺν τῇ ἐν αὐτῇ οὐσίᾳ σωθεῖς μετὰ τῶν συγχωρίων εἰς Κέρκυραν, συναποκόμισε καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο, ὃ περὶ πολλοῦ ποιοῦνται οἱ κάτοικοι καὶ εἰς ὃ θαυματοργόν τινα καὶ θεῖαν δύναμιν ἀποδίδουσιν.

Εἶνε γεγραμμένον ἐπὶ περγαμνητῆς δι' ὀξύ, ὀργάνου κεχαραγμένης διὰ τὴν εὐθυγραφίαν καὶ περιέχει τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια, ἐν τέλει δὲ κοντάκια τινὰ καὶ συναξάρια, ἐλλείποντος τοῦ τέλους. Ἐν ἀρχῇ ἔχει διαφόρους κανόνας πρὸς εὐρεσιν τῶν εὐαγγελίων καὶ ἐν τοῖς περιθωρίοις ἀνιστορημένα διάφορα ζῶα (πτηνὰ, λείοντα κτλ.) διὰ χρωμάτων ἐν θαυμαστῷ σχεδίῳ. Πρὸ ἐκάστης δ' ἀρχῆς εὐαγγελίου ἔχει ἐν ὁλοσελίδῳ εἰκὸν ἀνιστορημένον τὸν Εὐαγγελιστὴν ὡσαύτως διὰ χρωμάτων. Αἱ γραφαὶ αὗται εἶνε ἀξιολογώτατα ἔργα τῆς βυζαντιακῆς μικροτεχνίας, ἅτε διακρινόμεναι ἐπὶ ἐξόχῳ σχεδίῳ, ζηλευτῶ συνδυασμῶ χρωμάτων καὶ ἐκτάκτως διακοσμητικῷ αἰσθήματι. Δυστυχῶς ὁ πρῶτος τῶν Εὐαγγελιστῶν Ματθαῖος δὲν σώζεται καλῶς. Ἐν τοῖς περιθωρίοις ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ κείμενα, ὧν τινὰ ἀπεξε-

σμένα. Τὸ ὅλον εἶνε ἰσταχωμένον καλῶς διὰ ξυλίνου περιβλήματος, ὅπερ εἶνε ἰπενδεδυμένον δι' ἀργυροῦ ἐπικεχρυσωμένου ἐλάσματος· ἐπὶ τούτου εἶνε ἀναγεγλυμμένα πρόσωπα ἁγίων καὶ Εὐαγγελιστῶν, ἐν τῷ μίσθῳ δὲ τῆς ὀπισθίας σελίδος ὁ ἅγιος Νικόλαος καὶ περὶ αὐτὸν ἐπιγραφὴ ἀργυρᾷ, ἐξ ἧς φαίνεται ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη ἐξετελέσθη ὑπὸ δύο ἀδελφῶν Ζώτου καὶ Βίνου τῷ ΖΟ', ἤτοι τῷ 1562..

Τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο εἶνε νῦν κτῆμα τῆς κοινότητος Νιβίτσης.

Τελουτῶν παρατηρῶ, ὅτι πολλὰ βυζαντιακὰ μνημεῖα ἀπαντῶσι καθ' ἅπασαν τὴν περιοχὴν ταύτην, καὶ φρονῶ ὅτι ταῦτα χρῆζουσι μεγίστης προσοχῆς καὶ μελέτης, περὶ ὧν βραδύτερον θὰ ἐκθίσω ὑμῖν τὰς σκέψεις μου.

Τέλος δὲ δημοσιεύομεν κατωτέρω τὴν ἀπὸ 22 Ὀκτωβρίου ἐκθεσιν περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν Γέρμας.

Τὰ ἱερεῖα τῆς Γέρμας καταλαμβάνουσι δύο νοτιοδυτικῶς τῆς κώμης Σαρακινίστης κειμένους λόφους, ὧν ὁ πρῶτος ὑψηλὸς καὶ ἀπότομος ἦτο πιθανῶς ἡ ἀκρόπολις τῆς πόλεως, ἥτις, ἐκτεινομένη ἐπὶ τοῦ ἐτέρου λόφου, ἦτο ὡσαύτως διὰ τείχους περιβεβλημένη. Καὶ ἡ μὲν ἀκρόπολις, πλὴν ὀλίγων λειψάνων τοῦ ἰσοδομικοῦ αὐτῆς τείχους, οὐδὲν ἕτερον διασφᾷ, ἀλλ' ἡ κάτω πόλις, μεγάλην περιλαμβάνουσα ἔκτασιν, εἶνε ἅπασα κατεσπαρμένη δι' ἰχνῶν κτιρίων καὶ ἱκανοῦ μέρους τῶν τειχῶν. Οὕτω λίαν ἐλκυστικὸν παρέχει πεδῖον ἀνασκαφῆς καὶ ἐλπίδας πολλὰς πρὸς καθορισμὸν τῆς πόλεως.

Ἐστρέψαμεν λοιπὸν τὴν προσοχὴν ἐπὶ τὰ μᾶλλον καταφανῆ ἱερεῖα. Ἄλλ' εὐθύς εἶδομεν ὅτι ταῦτα ἦσαν καὶ τὰ μόνα σωζόμενα ἐκ τοῦ ὅλου κτιρίου. Ἐκασταχοῦ ἡ ἐπιχώσις, ἐλαχίστου βάρους (0.30-0.50 μ.), οὐδὲν παρείχε πλὴν ἀφθόνων κεράμων καὶ τῶν ἐσχάτων δόμων τῆς θεμελιώσεως. Πολλαχοῦ ἐπεκτείναντες τὴν ἐρευναν, παρετηρήσαμεν τὸ αὐτό· μόλις που καὶ δεύτερος δόμος ἀκατεργάστων σχεδὸν λίθων ἐσφᾷτο, οὐδὲν δὲ ἀρχιτεκτονικὸν μέλος ἐν τοῖς χώμασιν ἢ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας διατηρήθη. Εἰς πλείστα μέρη κεκαυμένα χώματα μετ' ἀνθράκων καὶ πενιχρὰ λείψανα χαλκῶν σκευῶν εὐρέθησαν, τὰ πλείστα ἀπηνθρακωμένα, εἰς μᾶζαν καὶ ταῦτα, πανταχοῦ δὲ νομίσματα χαλκᾶ καὶ ἐν τῇ ἐλαχίστῃ ἐπιχώσει. Εἰς ἓν μόνον σημεῖον

εὐρόντες ἱκανοῦ βάθους ἐπιχώσιν (2,00 μ.) ἐσκάψαμεν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ οὐδὲν σημαντικὸν εἶρημα, πλὴν χαλκῶν τινῶν κεραμίων καὶ σκευῶν ἀσημάντων, ἦλθεν εἰς φῶς. Τὸ ἐνταῦθα ἀποκαλυφθὲν οἶκημα ἦτο μίγα καὶ εὐρύχωρον, ἔχον τὴν Β-ἐξωτερικὴν πλευρὰν διὰ μεγάλων ἰσοδόμων λίθων κατεσκευασμένην, τὰ δ' ἐσωτερικὰ διαχωρίσματα διὰ μικρῶν λίθων λίαν ἀμελῶς ἐκτισμένα καὶ ἐν ἐρειπιώδει καταστάσει, ἐκπεσόντων πολλῶν ἐν τῷ μεταξὺ λίθων καὶ τῶν τοίχων πολλάκις διακοπτομένων. Ἐν μιᾷ γωνίᾳ μεταξὺ δύο τοίχων εὐρομεν δύο κέραμους πλησίον ἀλλήλων ἔχουσας ἐξέχον περιθειώριον (μῆκ. 1,65, πλάτ. 0,51) περαιτέρω δ' ἐν ἄλλῳ διαχωρίσματι, ἀλλ' ἐκτὸς σχεδίου τινὸς ὠρισμένου τεμάχιον γῆς τῆς πηλοῦ κοπανιστοῦ, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ἐστία ἴσως. Ἐν τῷ αὐτῷ κτιρίῳ ἦν ἐντετειχισμένον καὶ ἡμικυκλικὸν κιονόκρανον παραστάδος ἀμειλοῦς ἱργασίας.

Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἐν τῇ βαθυτάτῃ ἐπιχώσει μόλις που δύο δόμοι ἐσφύζοντο, ἐξῶθεν δὲ εἰς βάθος 0,30 μ. στῶμα ὀλόκληρον κεράμων εἰς τεμάχια περιέθει τὸ κτίριον, διότι καταπεσόντες αὐτοῦ οἱ κέραμοι ἔπεσον καὶ αὐτοὶ ἀναλόγως τῆς θέσεώς των εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν.

Φανερὸν εἶνε, ὅτι ἡ πόλις αὕτη, ἧς δυστυχῶς δὲν κατωρθώθη νὰ γνωσθῇ τὸ ὄνομα, κατεστράφη ἐξαπίνης καὶ ἐκ βάθρων. Πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς εὐρήματα εἶνε ἑλληνικῶν χρόνων, νομίσματα καὶ ὄστρακα ἀγγείων, οὕτω δὲ γίνεται καὶ δῆλον ὅτι οὐδέποτε κατωκλήθη κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ἀλλ' ἀπαξ κατασκαφεῖσα, ἐξηφανίσθη διὰ παντός. Γνωστὸν εἶνε, ὅτι ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἠράνισεν ἐβδομήκοντα πόλεις ἐν Ἠπείρῳ, εἶνε δὲ πιθανόν, ὅτι καὶ ἡ παρούσα θὰ καταλέγηται μεταξὺ αὐτῶν, αἱ δὲ ἀνασκαφαὶ ἔτι πιθανώτερον καθιστῶσι τοῦτο, ἀποδεικνύουσαι τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐν Αἰμιλίῳ Παύλῳ, 29 λεγόμενα· «Βουλόμενος δὲ (ὁ Αἰμίλιος) πᾶσιν ἅμα καὶ μηδενὸς προσδοκῶντος, ἀλλ' ἐξαπίνης ἐπιπεσεῖν, μεταπέμψατο τοὺς πρώτους ἐξ ἑκάστης πόλεως ἄνδρας δέκα καὶ προσέταξεν αὐτοῖς, ὅσοι ἀργυρὸς ἐστί καὶ χρυσὸς ἐν οἰκίαις καὶ ἱεροῖς ἡμέρα ῥητῇ καταφέρειν. . . ἑκάστης δὲ τῆς ἡμέρας, ἐφ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἅμα καιρὸν ὀρμήσαντες, ἐτρέποντο πρὸς καταδρομὴν καὶ διαρπαγὴν τῶν πόλεων· ὥστε ὥρα μιᾷ παντεκαίδεκα ἀνθρώπων ἐξανδραποδισθῆναι μυριάδας, ἐβδομήκοντα δὲ πόλεις πορθηθῆναι. . . ».

Οὐδὲν ἀργυροῦν ἢ χρυσοῦν ἀντικείμενον εὐρέθη πλὴν χαλκῶν νομι-

σμάτων καὶ σκευῶν, πάντα δὲ τὰ πολύτιμα ἔχουσι ἀρπαγῆ. Τὰ τείχη εἶνε κατεσκαμμένα καὶ τὰ οἰκήματα κατηρειπωμένα. Βεβαίως εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο συνετέλεσε καὶ ὁ χρόνος καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐν μέρει, ἀλλ' ἡ ἀρχαὴ καὶ πλήρης καταστροφὴ εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου. Δὲν ἦτο δὲ δυνατόν πόλις κειμένη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἦν καὶ μόνην πλειστάκις ηὐλοῦθησαν οἱ ῥωμαῖκοὶ λεγεῶνες εἰσερχόμενοι εἰς Ἕπειρον, νὰ μὴ πάθῃ πρώτη τὴν συμφορὰν, ἦν καὶ ἄλλαι ἀπόκεντροι καὶ ἄπω κατωκημένοι ὑπίστησαν.

Ἐκ τῶν εὐρημάτων ἀναφέρω τάδε·

1ον. 3 χαλκᾶ νομίσματα, τύπου: Ἐμπρ. κεφαλὴ Διὸς, ὀπισθ. Κεραυνός, οὐ ἐκατέρωθεν ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ, τὸ ὄλον ἐν στεφάνῳ.

Τὸ ἐν ἔχει θαυμασίαν κεφαλὴν Διὸς ἐξαισίας τέχνης, τὰ δὲ λοιπὰ εἶνε μεταγενέστερα. Ἐκόπησαν τὸ μὲν πρὸ τοῦ 238, τὰ δὲ μεταξύ 238-168.

2ον. 9 χαλκᾶ ἐφθαρμένα, τύπου: Ἐμπρ. κεφαλὴ Διῶνης, ὀπισθ. ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ τρίπους, τὸ ὄλον ἐν στεφάνῳ.

3ον. 21 χαλκᾶ, ἐφθαρμένα τὰ πλείστα, τύπου: Ἐμπρ. κεφαλὴ Ἀρτέμιδος μετὰ τινῶν γραμμάτων ἐν τῷ ἐξέρῳ. Ἐμπρ. αἰχμὴ δόρατος, οὐ ἐκατέρωθεν ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ.

4ον. Τρία χαλκᾶ Ἀμβρακίας: Ἐμπρ. κεφαλὴ Διῶνης φερούσης καλύπτραν, ὀπισθ. ὀδελίσκος, οὐ περίξ ΑΜΒΡ ἐντός στεφάνου.

5ον. Μικρὸν χαλκοῦν Λαρίσης: Ἐμπρ. κεφαλὴ ἀνδρὸς δεξιᾶ, ὀπισθ. ΛΑΡΙΣ ἵππος νεμόμενος.

Καὶ τινὰ ἄλλα ἐντελῶς ἐφθαρμένα.

Χαλκᾶ τινὰ ἐλάσματα καὶ συντρίμματα, χαλκοῦν λεπτὸν κοχλιάριον μὲ ἐπιμήκη κοιλότητα, χαλκῆ πλάξ μετ' ὀπῶν πρὸς συνήλωσιν ἴσως εἰς ξύλον χρησιμεύουσα ὡς βᾶσις πιθανῶς ἀγαματίου (0 09 × 0.067), μικρὸν χαλκοῦν κυτίον μετὰ καλύμματος καὶ ἄλλα χαλκᾶ τινὰ συντρίμματα.

Πηλινὴ παραλληλεπίπεδος σφραγίς (:), ἔχουσα ἐντυπα διάφορα ραβδικὰ εὐθύγραμμα καὶ καμπυλόγραμμα σχήματα (τεθλασμένας, ἰσοπύκνους, καμπύλας).

Τεμάχιά τινὰ σκόφου ἐνός ἔχοντος ἀνάγλυπτον δικτυωτὸν καὶ ἑρου σπείρας καὶ φιάλης μετ' ἐντύπων κοσμημάτων.

Ἀναφέρω πρὸς τούτοις τὴν ἀνεύρεσιν δύο ἐπιτυμθίων πλακῶν,

ἀποκεκρουμένων τὰ κάτω παρά τὴν ἐκκλησίαν τῆς Λετοβίστης, οὐ μακρὰν τῆς Γέρμας. Ἡ μὲν (ὑψ. 0.86, πλ. 0.52) ἔχει ἀέτωμα μετ' ἀνθεμίων, ἐπαναλαμβανόμενον κατωτέρω τῆς πλακῶς, ὑπὸ τὸ δεύτερον τοῦτο εἶχε μικρὸν πλαίσιον, οὐ σώζεται ἶχνος μικρὸν. Ἡ δὲ ἑτέρα (ὑψ. 0.75, πλάτ. 0.92 καὶ πᾶχ. 0.13) ὡσαύτως ἔχει ἀέτωμα μετ' ἀνθεμίων, ὑφ' ὃ γεισσοποδας καὶ εἶτα πλαίσιον μετὰ κορωνίδος, ἑφ' οὗ τὰ γράμματα τάδε :

ΤΑΥΡΙΣΚΟΣ
ΝΩΡ ΤΑΥΡΙΞ

μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας ἀναγεγλυμμένα ἐπὶ τοῦ λίθου, χρόνων τῆς δευτέρας πρὸς τὴν πρώτην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Αἱ πλάκες αὐταὶ ἔκειντο ἐπὶ χριστιανικῶν τάφων, ἀλλαχόθεν μετενεχθεῖσαι ἐκεῖ, πόθεν ἄγνωστον, ἀκαθορίστου παραμένοντος τοῦ τόπου ἐνθα ἦν τὸ νεκροταφεῖον τῆς πόλεως τῆς Γέρμας.

Τοιαύτη ἀπέβη ἡ ἐν Γέρμα ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, ἀρνητικὴ μὲν εἰς πλούσια εὐρήματα, θετικὴ δὲ εἰς ἱστορικὰ συμπεράσματα καὶ διακοπεῖσα διὰ τὸ περικιτέρω ἀνωφελὲς τῆς ἐξακολουθήσεως αὐτῆς· διότι, βεβαιωθεῖσης καὶ τῆς λεηλασίας αὐτῆς, οὐδὲν ἠλπίζετο νὰ εὐρεθῇ ἐπὶ πλέον.